

PETRARCA

# Het Geheim

Secretum

*Het verborgen innerlijk conflict van mijn zorgen*

*De secreto conflictu curarum mearum*

Vertaald uit het Latijn en van aantekeningen  
voorzien door Chris Tazelaar

DAMON

Voor Wilma

Petrarca

Het geheim

Secretum, Epystola de monte Ventoso

Vertaald uit het Latijn en van aantekeningen voorzien door Chris Tazelaar

ISBN 978 94 6340 394 8

NUR 680, 730, 700

Trefw.: Geschiedenis, filosofie, theologie

Copyright © 2026 Uitgeverij DAMON Eindhoven

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave voor het trainen van AI modellen is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Foto cover: Uitzicht vanaf de top van de Mont Ventoux.

Fotograaf: Kévin et Laurianne Langlais via Unsplash

Zetwerk: Sophia, Eindhoven

Realisatie: Uitgeverij Damon VOF, Eindhoven

# Inhoud

|                                               |     |
|-----------------------------------------------|-----|
| Tolle, lege! Neem en lees!                    | 7   |
| Verslag van de bestijging van de Mont Ventoux | 11  |
| Petrarca's Ventouxbrief, toelichting          | 22  |
| Petrarca's boek Het Geheim, inleiding         | 50  |
| Het Geheim                                    | 73  |
| Postea scripta                                | 193 |
|                                               |     |
| Aantekeningen                                 | 225 |
| Namenregister                                 | 239 |
| Geraadpleegde literatuur                      | 243 |
| Over de vertaler                              | 245 |

# Tolle, lege! Neem en lees!

*Met een duivelse uithaal heeft Vrouwe Fortuna op 26 april 1326 mij een liefdeloze streek geleverd door op één dag mijzelf, al mijn verwachtingen, alles wat ik bezat, mijn familie en mijn huis tegen de grond te slaan.* Dit schrijft Petrarca in zijn boek *Het Geheim*. Die dag is de eerste van twee dagen binnen één jaar waarop zijn leven totaal veranderde.

Op die 26<sup>e</sup> april overleed Ser Petracco, de vader van de broers Petrarca, de toen bijna 22 jaar oude Francesco en de drie jaar jongere Gherardo. Het betekende voor beiden het einde van hun prettige door hun vader betaalde studentenleven. Ze moesten hun rechtenstudie in Bologna afbreken en terugkeren naar Avignon, zonder enig idee hoe ze vanaf dat moment hun leven konden inrichten en betalen; ineens stonden ze met lege handen alleen in de wereld.

Op Goede Vrijdag 6 april 1327 zag Francesco, toen hij de kerk van de H. Clara in Avignon binnenging, Laura, op wie hij op slag verliefd werd: *via mijn ogen trof Amor met zijn pijl mijn hart, aan haar heeft hij zijn boog niet eens getoond.* Het was niet wederzijds, en zou het ook nooit worden.

Door het geven van juridische adviezen hebben de broers verstandig gebruik gemaakt van de kennis die ze door hun studie hadden verworven. Al spoedig werden ze geïntroduceerd in de kringen rond de paus; daardoor kregen ze meer werk als juristen. Ze vonden die werkzaamheden niettemin een afschuwelijk handeltje in aardse koopwaar; bovendien bleef er weinig tijd voor literaire studies, wat vooral door Francesco betreurd werd.

Van zijn biechtvader, de augustijn Dionigi da Borgo San Sepolcro, kreeg Francesco het boek *Confessiones*, Belijdenissen, van Augustinus ten geschenke; hij zou dat boek altijd bij zich dragen en inzien. In dat boek beschreef Augustinus hoe hij zich bekeerd had tot het christelijk geloof. Zittend in een tuin hoorde hij *Tolle, lege!* roepen; hij pakte zijn bijbel en las dat hij de boze wereld moest verzaken, en concludeerde daaruit dat hij zich moest wijden aan de bestudering en verkondiging van Gods Woord. Petrarca had eenzelfde ervaring: tijdens een wandeling op de Mont Ventoux

pakte hij Augustinus' boekje en las dat hij zichzelf niet moest veronachtzamen, en concludeerde daaruit niet dat hij de wereld moest verzoeken, maar wel dat hij zich moest wijden aan de bezigheid die hem lief was, de bestudering van profane literaire teksten, en in het verlengde daarvan aandacht moest geven aan christelijke literaire teksten.

Zowel Augustinus als Petrarca begreep ineens dat hij, opgaande naar het gelukzalige leven, zich van het leven in de wereld moest distantiëren. Augustinus zou de wereld geheel verzoeken, maar Petrarca kon dat niet omdat hij voelde dat er beletsels waren die het hem onmogelijk maakten om zich geheel los te maken van de wereld, namelijk zijn eerbij en zijn liefde voor Laura. Over zijn besluit om zich aan literaire studie te blijven wijden kon hij openhartig praten, maar over zijn vragen met betrekking tot zijn onvermogen om de wereld te negeren is hij altijd blijven piekeren.

Twee gebeurtenissen – de geboorte van zijn zoon Giovanni in 1337 en de geboorte van zijn dochter Francesca in 1343 – brachten hem ertoe om over zijn verborgen zorgen te schrijven, eerst in een brief (de “Ventoux-brief”) en later in een door hem nooit gepubliceerd boek *Secretum*, Het Geheim. In deze twee geschriften is hij uitvoerig ingegaan op dezelfde persoonlijke vragen waarover ook Augustinus had nagedacht: Wil ik als christen de wereld verzoeken en me voorbereiden op het gelukzalige leven, of wil ik in de wereld verwijlen en werken, en zo ja, wat wil ik dan doen en wil ik daarmee eer inleggen? Wat is de betekenis van de liefde, zowel de liefde voor een mens als de liefde van en tot God? Echter, Petrarca's visie op deze zaken was niet steeds dezelfde als die van de kerkleermeester Augustinus: daardoor ervoer Petrarca een innerlijk conflict, een botsing tussen de opvattingen van Augustinus en hemzelf, wat door hem ook als een verschil van mening tussen God en hemzelf gevoeld werd.

De hierna volgende teksten geven inzicht in Petrarca's innerlijke worsteling, zijn onzekerheid over zijn voorgenomen levensreis en zijn poging om zijn verlangen te rechtvaardigen en te ordenen. Dit denkproces bij Petrarca wordt beschreven in vijf hoofdstukken.

1. *De tekst van Petrarca's brief aan Dionigi over zijn bestijging van de Mont Ventoux.* De brief lijkt een verslag van een bergtocht, maar blijkt een allegorische beschrijving van zijn gedachten die leidden tot zijn besluit om zijn eigen persoonlijkheid niet te veronachtzamen en zich niet, in navolging van Augustinus, te richten op het hiernamaals, maar om

vooreerst zich in de wereld te wijden aan de studie van de klassieke literatuur en zich te ontwikkelen als een humanistisch geleerde. Deze brief is een *professio*, een openlijke bekendmaking van zijn voorgenoemen levensweg; iedereen mag de brief lezen.

2. *Toelichting op Petrarca's Ventouxbrief*, waarin de samenhang van Petrarca's brief met zijn omstandigheden en persoonlijke opvattingen wordt beschreven.
3. *Inleiding tot Petrarca's boek Het Geheim*, waarin de duidelijkheid van Petrarca's *professio* in de Ventouxbrief wordt afgezet tegen zijn onzekerheid over verzaken van de wereld en opgaan naar het gelukzalige leven, die bij hem resulteert in een voorlopig voornemen om dat tot later uit te stellen. Zijn onvermogen om Augustinus onvoorwaardelijk te volgen wordt veroorzaakt door twee ketens die hem aan de wereld binden: roem en liefde, twee obstakels die een innerlijk conflict bij hem veroorzaken.
4. *De tekst van Petrarca's boek Het Geheim*. Dit boek, dat geschreven is als een innerlijke dialoog met Augustinus, dat is: Petrarca's geweten, is een *confessio*, belijdenis, waarin hij voor zichzelf probeert vast te stellen wat hem weerhoudt om de wereld geheel te verzaken. Het zijn onuitgesproken persoonlijke overwegingen; niemand mag het boek lezen.
5. *Het hoofdstuk Postea scripta, "nadien geschreven"*. Petrarca heeft altijd geworsteld met de vragen waarmee Augustinus hem had geconfronteerd. Wat hij daarover dacht heeft hij zijn leven lang laten doorklinken in wat hij schreef. Altijd heeft hij zich onzeker gevoeld over de juistheid van zijn op de Mont Ventoux genomen besluit om als nietig, maar denkend mensje zijn eigen route naar het gelukzalige leven te bepalen en om, door Augustinus en Apollo vermaand om zichzelf te kennen, niet zoals zijn broer als kloosterling dicht bij God te willen zijn, maar zich bewust een taak in de wereld toe te denken.

Tolle, lege! Neem en lees!

Francesco Petrarca

## Verslag van de bestijging van de Mont Ventoux

Brief aan Dionigi da Borgo San Sepolcro van de Orde der Eremieten van de Heilige Augustinus, leraar in de Heilige Schrift, naar aanleiding van gedachten die hem intens bezighouden.<sup>1</sup>

## Malaucène, 26 april

[1] De hoogste berg van deze streek, die men niet ten onrechte de Winderige<sup>2</sup> noemt, heb ik vandaag bestegen, louter uit begeerte om zijn bijzondere hoogte nader in ogenschouw te nemen.

Ik liep al vele jaren met dat plan rond, want zoals u weet heb ik al sinds mijn jeugd in deze omgeving gewoond, door toedoen van het lot dat met de mensen doet wat het wil. Ik heb deze berg, die van alle kanten een blikvanger is, bijna altijd binnen mijn gezichtsveld. [2] Impulsief besloot ik nu eindelijk te realiseren wat ik altijd al had willen doen, vooral toen ik de dag daarvoor weer had zitten lezen in Livius' beschrijving van de Romeinse geschiedenis en mij daarbij toevallig het gedeelte onder ogen was gekomen waar Philippus, de koning van de Macedoniërs – de man die met het Romeinse volk oorlog voerde –, de berg Haemus in Thessalië bestijgt.<sup>3</sup> Van horen zeggen had hij aangenomen dat vanaf het hoogste punt daarvan twee zeeën zichtbaar zijn, de Adriatische en de Zwarte Zee. Of die informatie juist was of niet kan ik niet met zekerheid zeggen, omdat die berg ver van ons vandaan ligt en de berichten van schrijvers daarover niet eensluidend zijn. Ik noem er hier twee: de kosmograaf Pomponius Mela meldt zonder voorbehoud dat dit zo is, Titus Livius daarentegen houdt het voor onjuiste informatie.<sup>4</sup> Persoonlijk zou ik, als die berg voor mij net zo makkelijk te onderzoeken was als de Ventoux, het antwoord op die vraag niet lang in het onzekere laten.

[3] Maar goed, laat ik de Haemus laten voor wat hij is en me bepalen tot de Ventoux; wat bij een oude koning niet laakbaar werd geacht, leek mij toelaatbaar bij een jonge man zonder verantwoordelijke positie. Gek genoeg leek, toen ik nadacht over gezelschap, geen van mijn vrienden daarvoor helemaal geschikt. Zó zeldzaam is, zelfs bij mensen die aan elkaar gehecht zijn, een volkomen overeenstemming in denken en doen! [4] De een leek me te sloom, de ander te ondernemend. De een vond ik te traag, de ander te snel. De een was te somber, de ander te optimistisch; ook wel vond ik de een te langzaam van begrip en de ander te spits. Soms was iemands

zwijgzaamheid voor mij een beletsel, soms juist iemands eindeloos gepraat. Bij de een schrikte mij af dat hij te zwaar en gezet was, bij de ander juist dat hij mager en zwak was. Bij de een werkte zijn kille ongeïnteresseerdheid in zijn nadeel, bij de ander juist zijn niet te stuiten enthousiasme. Met deze bezwaren valt in de gewone dagelijkse omgang wel te leven – want *de liefde verdraagt alles*<sup>5</sup> en de vriendschap weigert geen enkele last –, maar tijdens een reis worden diezelfde nadelen dubbel zo zwaar. [5] Daarom keek ik goed om me heen en overwoog ik kritisch ieder detail, want ik wenste een door niets besmet genoeg, zonder dat de vriendschap daaronder leed. Alles waarvan ik bij voorbaat dacht dat het problemen bij de tocht zou kunnen veroorzaken schreef ik voor mezelf af. En wat denkt u? Ik wendde me ten slotte tot een helper in eigen huis. Ik legde mijn plan voor aan mijn broer, u kent hem goed, hij is mijn enige broer en wat jonger dan ik.<sup>6</sup> Wat een plezier deed ik hem daarmee! Hij was heel blij dat hij bij mij zowel de plaats van een broer als die van een vriend innam.

[6] Op de afgesproken dag<sup>7</sup> gingen we van huis. Tegen de avond kwamen we in Malaucène, een plaats gelegen op de noordelijke uitlopers van de berg. Daar bleven we een dag. Vandaag was het dan eindelijk zover: we hebben de berg bestegen, elk van beiden in gezelschap van een bediende. Dat ging bepaald niet zonder problemen, want het is een steile en bijna ontoegankelijke rotsmassa. Maar de dichter heeft het treffend gezegd: *rusteloze inspanning overwint alles*.<sup>8</sup> Een lange dag lag voor ons, de lucht was mild, onze stemming was goed, we waren fit en goed getraind. Alles werkte mee op onze tocht. Alleen de natuur van de streek werkte tegen.

[7] In een klein dal ontmoetten we een bejaarde herder, die ons uit alle macht probeerde af te houden van de bestijging. Hij was, vertelde hij, vijftig jaar geleden, gedreven door hetzelfde jeugdig enthousiasme, naar de hoogste top geklommen, maar had daarvandaan niets mee teruggebracht behalve spijt van zijn moeite, schrammen op zijn lichaam en scheuren in zijn kleding vanwege de rotsen en de doornstruiken. Daarvoor noch daarna had men in die omgeving ooit gehoord dat iemand zich aan een dergelijke onderneming had gewaagd. [8] Maar omdat jonge mensen nu eenmaal weinig ontvankelijk zijn voor waarschuwingen, nam tijdens zijn op dringende toon gebrachte verhaal bij ons het verlangen alleen maar toe, juist omdat hij ons trachtte te weerhouden. Toen de oude man dan ook merkte dat hij vergeefse moeite deed, liep hij een eindje met ons mee tussen de rotsen en wees ons een steil voetspoor. Hij gaf ons allerlei adviezen

en zelfs toen wij al een eind gevorderd waren riep hij ons nog van alles na. Wij lieten alles aan kleding en bagage waar we hinder van konden krijgen bij hem achter en namen alleen mee wat voor de bestijging nodig was. Monter begonnen we eraan.

[9] Maar over het algemeen volgt op een enorme krachtsinspanning snel vermoeidheid. Niet ver daarvandaan hielden we dan ook halt op een rots. Na een poosje gingen we verder, maar wel langzamer. Ikzelf volgde het bergpad in een rustiger tempo, mijn broer liep langs de kortste weg omhoog en sneed daarbij het pad af, via de kammen. Ik kon dat niet opbrengen en bleef liever op minder steil terrein. Toen mijn broer naar me riep en me de kortere route wees, antwoordde ik dat ik hoopte dat de bestijging langs de andere kant gemakkelijker zou zijn, en dat ik niet terugdeinsde voor een langere tocht, als ik daarbij over redelijk vlak terrein kon lopen. [10] Dat was mijn excuus voor mijn traagheid. Terwijl de anderen al hoog gestegen waren, liep ik nog door dalen te dolen, zonder dat ik ergens een makkelijker pad vond; daardoor werd mijn route langer en mijn nutteloze inspanning nog groter. Op een gegeven moment, toen ik er helemaal genoeg van had en mijn zigzag-route betreurde, besloot ik om langs de kortste weg omhoog te gaan. Vermoeid en lusteloos bereikte ik mijn broer, die al een poosje op me had liggen wachten en heerlijk uitgerust was.

[11] We vervolgden een tijdlang onze tocht met gelijke pas. We hadden echter die heuvel nog maar kort achter ons gelaten, of ik vergat mijn ervaring met de omweg van daarvoor volledig en liet me opnieuw verleiden mijn weg te kiezen via lager gelegen delen. Weer liep ik door dalen en door het zoeken naar het gemak van de lange route kreeg ik te kampen met langdurig ongemak; ik stelde namelijk het inspannende klimmen steeds uit. Maar de natuur der dingen laat zich door gedachten van mensen niet veranderen: het is onmogelijk dat iets lichamelijks door af te dalen een top bereikt. Om kort te gaan, tot groot plezier van mijn broer en tot ergernis van mijzelf overkwam mij dit binnen enkele uren minstens drie keer. Na aldus meermalen bedrogen te zijn uitgekomen ging ik ergens in een dal op de grond zitten.

[12] Daar liet ik mijn gedachten hun snelle vlucht nemen van stoffelijke naar onstoffelijke zaken, en sprak ik mezelf als volgt toe: 'Besef dat dit, wat je vandaag bij de bestijging van deze berg meermalen hebt ervaren, jou en vele anderen ook overkomt op de weg naar het gelukzalige leven. De mensen realiseren zich dat niet zo gemakkelijk, omdat de bewegingen van

het lichaam zichtbaar zijn maar die van de geest verborgen en onzichtbaar. [13] Het leven dat wij het gelukzalige noemen bevindt zich op een hoge plaats; een smalle weg, zegt men, leidt daarheen.<sup>9</sup> Onderweg rijden vele heuvels op en men moet met glorieuze schreden van deugd naar deugd gaan.<sup>10</sup> Op de top is het einddoel van alles, het einde van de weg: daar ligt de bestemming van onze reis. Iedereen wil dat doel bereiken, maar zoals Ovidius zegt, *willen alleen is niet voldoende, begeerte om te slagen is noodzakelijk*.<sup>11</sup> [14] Ongetwijfeld koester jij, tenzij je zoals zo vaak je ook hier vergist, niet alleen die wil, maar ook die begeerte: wat weerhoudt je dan? Klaarblijkelijk niets anders dan de weg langs de laagste aardse genietingen, die minder steil is en op het eerste gezicht geschikter lijkt. Maar het is van tweeën één: hoe lang je ook hebt rondgedwaald, bezwaard door de last van de dom voor je uit geschoven inspanning, het is óf de top van het gelukzalige leven bereiken óf uitgeput neertuimelen in de diepten van je zonden. En als – afschuwelijke gedachte! – de duisternis en de schaduw van de dood<sup>12</sup> je daar vinden, wacht je een eeuwige nacht met kwellingen zonder einde.’

[15] Het is ongelofelijk hoezeer deze overwegingen mij geestelijk en lichamelijk kracht gaven voor wat me nog te doen stond. Moge God mij vergunnen dat ik die reis, waarnaar ik dag en nacht verlang, mag volbrengen met een geestkracht die even groot is als de lichaamskracht waarmee ik vandaag alle moeilijkheden heb overwonnen en de voettocht heb voltooid. Maar misschien is een reis die men zonder enige beweging in een oogwenk kan laten gebeuren door de beweeglijke en onsterfelijke geest wel veel gemakkelijker dan een tocht die ten koste van veel tijd met behulp van het sterfelijke en kwetsbare lichaam onder de zware last van de lichaamsdelen moet worden gemaakt.

[16] Er is een boven alles uitstekende hoogte die omwonenden ‘het Zoontje’ noemen; waarom weet ik niet, misschien is het, zoals wel vaker gebeurt, een aanduiding die tegen de werkelijkheid ingaat: die hoogte lijkt namelijk meer de vader van alle bergen eromheen. Erbovenop is een klein plateau. Vermoeid konden we ons er eindelijk wat rust gunnen.

Eerwaarde vader, wees zo goed om, nu u gehoord hebt welke gedachten bij mij tijdens de bestijging opkwamen, ook naar het vervolg te luisteren en, zo bid ik u, besteed één uur van uw tijd aan het lezen van het verslag van één dag uit mijn leven.

[17] Eerst stond ik daar als een verdwaasde, overweldigd door de ongewoon ijle atmosfeer en het onbelemmerde uitzicht. Ik kijk om me heen; een wolkendek was onder mijn voeten. En nu ik op een minder beroemde berg met eigen ogen zag wat ik gehoord en gelezen had over de Athos en de Olympus, werden die bergen ineens veel minder onwezenlijk voor mij.

[18] Vervolgens wendde ik mijn blik in de richting van mijn geliefde Italië. Ik zag de massief oprijzende en met sneeuw bedekte bergketen, de Alpen, waar ooit die barse vijand van alles wat Romeins was overheen trok, terwijl hij – als we dat mogen geloven – met azijn de rotsen stukbrak.<sup>13</sup> Het leek me alsof ze vlakbij waren, hoewel ze toch heel ver weg liggen. Ik moet zeggen, ik smachtte naar de lucht van Italië, maar ik nam die daar natuurlijk slechts met mijn verbeelding en niet met mijn zintuigen waar. Ook bekreep mij een hevig verlangen om mijn vriend en mijn vaderland<sup>14</sup> weer te zien. Eigenlijk vond ik die beide verlangens een teken van onmanelijke weekhartigheid; aan de andere kant was ik geneigd ze als vergeeflijk te beschouwen, een opvatting die wordt bevestigd door grote mannen die van dezelfde verlangens blijk gaven.

[19] Hierna nam mijn denken een heel andere wending, van overwegingen over plaats naar gedachten over tijd. Ik zei tegen mezelf: ‘Vandaag is het precies tien jaar geleden dat je de studies van je jeugd afbrak en uit Bologna wegging.’<sup>15</sup> En hoeveel gebeurtenissen hebben – dankzij Gods onveranderlijke wijsheid – intussen jouw leven ingrijpend veranderd!’ Aan wat nog niet voorbij is ga ik nu voorbij, want ik ben nog niet in veilige haven, waar ik in alle rust kan terugdenken aan de stormen die ik te verduren had. [20] Misschien zal ooit de tijd komen dat ik alles in dezelfde volgorde waarin het gebeurd is kan navertellen, met als inleiding een citaat uit uw geliefde Augustinus: *Ik wil de schandelijke daden die ik bedreven heb en de vleselijke verdorvenheden van mijn ziel in mijn herinnering terugroepen, niet omdat ik ze bemin, maar opdat ik u bemin, mijn God.*<sup>16</sup> [21] Er is voor mij nog veel wat onduidelijk en onaangenaam is. Wat ik altijd beminde, bemin ik niet meer. Nee, ik zeg het niet goed: ik bemin het nog wel, maar minder. Nee, ik zeg het nog niet goed: ik bemin het nog steeds, maar afstandelijker en weemoediger; nu heb ik eindelijk de waarheid gezegd. Want zó is het: ik bemin iets wat ik met liefde niet zou beminnen, wat ik liever zou haten. Toch bemin ik het, maar ondanks mijzelf, tegen mijn wil, met droefheid en tranen; en in mijn binnenste ervaar ik helaas de diepere